

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ВІД РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ДО РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE: FROM UNDERSTANDING THE ESSENCE TO THE DEVELOPMENT OF AN EFFECTIVE BUSINESS ENVIRONMENT

Стаття присвячена питанням розвитку соціального підприємництва як бізнесу, що функціонує відповідно до принципів соціальної відповідальності, інклюзивності, гендерної рівності, сталого розвитку. Зазначено, що соціальне підприємництво ефективно розв'язує низку соціально-економічних проблем, таких як створення додаткових робочих місць для соціально вразливих верств населення, підвищення рівня та якості їхнього життя; збільшення соціального капіталу; сприяння місцевому розвитку території, громад тощо. Акцентовано, що для просування соціального підприємництва, його розвитку на засадах системного підходу необхідне створення ефективного бізнес-середовища (створення сприятливого регуляторного середовища, формування громадської думки про соціальне підприємство) та побудова здорової екосистеми (доступ соціальних підприємців до фінансових, освітніх ресурсів, консультаційних послуг, платформ для обміну досвідом).

Ключові слова: соціальні проблеми, суспільний розвиток, соціальне підприємництво, соціальний бізнес, бізнес-середовище, екосистема соціального підприємництва.

The article is devoted to the development of social entrepreneurship as a business that most fully corresponds to the postulates of a sustainable economy and the principles of social responsibility. It is noted that with the help of innovative and entrepreneurial approaches, social entrepreneurship solves several socio-economic problems, in particular: it creates additional jobs for socially vulnerable sections of the population, increases the level and quality of their life; increases social capital; promotes local development of territories, communities, etc. It was emphasized that developing social entrepreneurship requires systematic work and the creation of a powerful ecosystem. It is emphasized that creating an effective business environment requires understanding the needs and challenges social entrepreneurs face. Among them: an imperfect legal framework (lack of legislative acts on the regulation of social entrepreneurship); insufficient understanding of the essence of the concept of «social entrepreneurship» by civil servants, business representatives, investors, creditors, potential customers, and the public in general; insufficient access to sources of financing (loans, investments and funds of private companies); lack of information in the public space about the influence and importance of social enterprises; insufficient level of professional knowledge of social entrepreneurs. Accordingly, the creation of a favorable regulatory environment, the development of the professional potential of social enterprises, the formation of public opinion about a social enterprise, and the construction of an ecosystem are defined as key areas of support for social entrepreneurship. Developing an ecosystem involves creating a network of resources, such as funding, training programs, consulting services, and platforms for sharing experiences. An important factor is the establishment of cooperation between the participants of the ecosystem, including business, government, educational institution and non-governmental organizations, media. All this will help social entrepreneurs to develop and implement their ideas in changing market conditions.

Key words: social problems, social development, social entrepreneurship, social business, business environment, ecosystem of social entrepreneurship.

УДК 334.722:338.22](477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.87-29>

Чайка-Петегирич Л.Б.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної
діяльності,
Херсонський національний
технічний університет

Греченок К.О.

студентка,
Херсонський національний
технічний університет

Chayka-Petegyrych Liliia

Kherson State Technical University

Hrechenok Karina

Kherson State Technical University

Постановка проблеми. Запит на масштабування діяльності соціальних підприємств, забезпечення сталості та прибутковості функціонування галузі соціального бізнесу впливає зі складних геополітичних, економічних умов розвитку України. Внаслідок війни чисельність соціально вразливих категорій населення зростає (внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, учасники бойових дій). Соціальне підприємництво є одним з ефективних механізмів вирішення проблем соціальної адаптації, працевлаштування вразливих верств населення, відповідає принципам соціальної відповідальності. Відповідно це актуалізує нові завдання перед державою, регіонами, громадами – створювати належне бізнес-середовище

та нарощувати потенціал для розвитку соціального підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-прикладні аспекти соціального підприємництва стали предметом наукових розвідок багатьох вітчизняних науковців, серед яких: Гавкалова Н., Галушка З., Гринько Т., Давидкова К., Ільченко В., Кифяк В., Ковтун Н., Корнецький А., Малиш Л., Назарук В., Наумова Н., Оберемчук В., Ревко А., Сабецька Т., Свинчук А. та інші.

Аналіз праць, присвячених соціальному підприємству, дозволив окреслити основні погляди науковців на цей феномен як на форму реалізації соціальної політики, партнера держави у вирішенні соціальних проблем, як фактор суспільно-еконо-

мічних трансформацій, як важливий самостійний напрям соціально-економічних реформ. Зокрема, колектив авторів посібника «Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін» розуміють його як «позитивну та гуманну модель розвитку суспільства, як метод формування відповідальності за самих себе, за сусідів, села та райони, міста, країни і довкілля у широкому розумінні» [9, с. 6].

Ільченко В. розглядає соціальне підприємництво як «індикатор свідомості суспільства, дії в межах малого та середнього бізнесу як інструмент самофінансування громадських організацій для втілення соціальних перетворень» [4, с. 47].

Оцінюючи роль соціального підприємництва в розвитку соціально-економічних відносин, Кифяк В., Малиш Л. зазначають, що «створення соціальних підприємств є важливим не лише для соціальних підприємців чи споживачів їх послуг, а й для самої держави» [6, с. 279].

Сабецька Т. соціальне підприємництво визначає як «сучасну, стійку та ефективну форму соціально-економічних відносин, яка сприяє прогресивному розвитку суспільства, створює додаткові можливості для місцевих громад забезпечувати власну економічну стабільність, самостійність і добробут» [7].

Проведений аналіз наукових досліджень та публікацій засвідчив значення соціального бізнесу у генеруванні соціальних інновацій та реалізації соціально-економічних змін. Відповідно дослідження різних аспектів його розбудови, активізації, засобів підсилення спроможності соціальних підприємств виконувати свою місію залишається актуальним.

Мета статті – розглянути особливості розвитку екосистеми соціального підприємництва в Україні як невід’ємної складової зусиль у досягненні цілей сталого, інклюзивного, орієнтованого на людину суспільного та економічного розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Попри постійний розвиток соціального підприємництва ще спостерігається складність сприйняття та необізнаність соціуму із цим видом бізнесу. Недостатнє розуміння його сутності частково спричинене тим, що в Україні поняття «соціальне підприємництво» не закріплено на законодавчому рівні. Часто його асоціюють із благодійністю, жертвами, неприбутковістю, із чимось «дешевим та неякісним».

Для формування правильного розуміння соціального підприємництва розглянемо його складові та характеристики. Серед основних ознак виділяють:

1) вирішення певної соціальної проблеми (подолання бідності, безробіття, соціальної ізоляції окремих вразливих верств населення; вирішення проблем сталого розвитку, екологічних проблем чи покращення екологічного стану території;

сприяння місцевому розвитку територій, громад тощо);

2) наявність соціальної мети створення та діяльності підприємства – бажаний кінцевий результат, на досягнення якого спрямована діяльність підприємства (мета відображається у місії соціального бізнесу, його статуті, на сайті, в соціальних мережах);

3) формування соціальної цінності (ціннісна пропозиція соціального підприємства), створення суспільної користі (соціально-економічна інтеграція певної соціальної групи («*Veterano Group*», «*Good bread from good people*», *Інклюзивне ательє «LADY Di Atelier*»); впровадження суспільної зміни чи трансформації, місцевий розвиток територій («*Urban Space 100*», «*Urban Space 500*»); природоохоронна діяльність («*Україна без сміття*»); надання особистих соціальних послуг (медичне обслуговування; освітні послуги, догляд за дітьми, літніми людьми, допомога малозабезпеченим); створення унікального на ринку продукту та/або послуги, який потрібний певній соціальній групі [1] тощо);

4) самоокупність соціального підприємства (дохід генерується шляхом реалізації власних товарів чи послуг, що забезпечує фінансову стабільність соціального бізнесу);

5) залучення громади до своєї роботи через комунікацію та довірливі відносини (об’єднання спільноти довкола спільних цінностей для розв’язання соціальної проблеми, спільні обговорення проблем і можливих їх рішень);

6) вирішення соціально-економічних проблем за допомогою підприємницького підходу (проблема трансформується в завдання й пошук найкращого економічно доцільного рішення [8]);

7) інноваційність, новизна підходу до вирішення соціальної проблеми;

8) вимірюваний соціальний вплив – діяльність соціального підприємства призводить до позитивних змін у громаді, цільовій групі, суспільстві.

Отже, соціальне підприємництво – це бізнес, який за допомогою інноваційних та підприємницьких підходів вирішує соціально-економічні проблеми. Проте, для того щоб збільшувалась кількість людей охочих брати на себе відповідальність за розв’язання суспільних проблем, генерувати соціально ціннісні зміни у суспільстві, підвищувати соціальний капітал, рівень доходів, необхідно створити відповідне середовище господарювання.

Розвивати ефективне бізнес-середовище неможливо без розуміння потреб та викликів, з якими стикаються соціальні підприємці. Опитування, проведені серед вітчизняних соціальних підприємців, виявили основні труднощі у сфері соціального бізнесу, а саме:

– стереотипність та недостатнє розуміння сутності соціального підприємництва державними

службовцями, інвесторами і донорами, потенційними клієнтами, медіа, широким загалом [5, с. 11]; низький рівень соціальної свідомості, нерозуміння з боку суспільства [9, с. 64];

- нестача коштів [9, с. 64]; обмежений доступ до зовнішніх джерел фінансування (кредитів, інвестицій та фондів приватних компаній) [5, с. 11];

- слабкі навички ведення бізнесу в класичному його розумінні, недостатній рівень професійних знань соціальних підприємців з бізнес-планування, маркетингу, фінансів, ведення переговорів, звітності тощо [5, с. 11]; нестача кваліфікованих кадрів та досвіду [9, с. 64];

- відсутність нормативно-правової бази діяльності [9, с. 64];

- слабе висвітлення роботи соціального бізнесу в інформаційному просторі, що перешкоджає виникненню зацікавленості в їх розвитку з боку як приватних інвесторів, так і широкої громадськості [5, с. 11]; відсутність поінформованості щодо ролі соціального підприємництва у суспільстві [9, с. 64].

Враховуючи вищезазначене, соціальне підприємство потребує «ефективної ідеології, адвокації, уваги мас-медіа, позитивних прикладів, критичного підходу та відкритості для спільноти» [9, с. 7]. Це означає створення ефективної екосистеми.

Екосистема соціального підприємництва є комплексним інструментом, що сприяє прибутковості соціального підприємництва, сталості його розвитку. Як зазначає Давидкова К.: «екосистема соціальних підприємств – це динамічна та спільна мережа, яка сприяє інноваціям, надає ресурси та дозволяє соціальним підприємствам створювати стійкі рішення для вирішення соціальних та екологічних проблем» [2, с. 47].

Загалом екосистема соціального підприємництва включає «підприємців, бізнес-асоціації та корпорації, донорів, фонди, соціальних інвесторів, інкубатори, акселератори, вищі навчальні заклади, організації, що надають посередницькі та дослідницькі послуги, органи влади, медіа та громаду» [3, с. 25].

Важливими учасниками екосистеми соціального підприємництва є інвестори та фонди, які фінансують соціальні підприємства. В Україні фінансову підтримку для розвитку соціального підприємства надають насамперед міжнародні донорські організації, впроваджуючи проекти технічної допомоги [3, с. 25]. Серед інституцій, що пропонують вітчизняним соціальним підприємцям програми підтримки – міжнародний фонд «Відродження», USAID, Німецький Дитячий Фонд, Western NIS Enterprise Fund та інші програми Європейського Союзу.

Підтримку на етапі розробки бізнес-моделі соціального підприємства чи запуску стартапу у сфері соціального бізнесу пропонують інкубатори (надання соціальним підприємствам необ-

хідних знань, навичок, інструментів для перетворення ідеї на бізнес-модель [3]) та акселератори (підтримка соціальних стартапів та їх підготовка до отримання інвестицій на етапах зростання та масштабування [3]).

Часто основним ресурсом, якого не вистачає діючим або майбутнім соціальним підприємцям для розвитку свого бізнесу – це знання основ підприємництва, менеджменту, маркетингу та базові навички організації і ведення бізнесу. Тому освітній ресурс є одним із важливих компонентів екосистеми соціального підприємництва.

В Україні впроваджено різноманітні освітні ініціативи для соціальних підприємців – від курсів у бізнес-школах, навчальних закладах до онлайн-семинарів та самоосвіти. Так, курси зі створення та управління соціальним бізнесом, організації юридичних та фінансових питань діяльності соціального підприємства проводились у Школі соціальної роботи Києво-Могилянської академії, у Львівській бізнес-школі УКУ. Освітою та підтримкою молодих підприємців займається організація «School of ME». Курс соціального підприємництва є на онлайн-платформі Prometheus, також проект ПРОМІС спільно зі студією онлайн-освіти EdEra створили безкоштовний курс «Соціальне підприємство та конкурентоспроможність». На розвиток необхідних навичок для переходу від ідей до перспективних соціальних підприємств спрямовані онлайн-курси, вебінари, історії соціальних підприємств на Платформі соціальних змін (siplatform.com.ua).

Для самонавчання доступні бізнес-підручник «Соціальне підприємство: від ідеї до суспільних змін» (2017 р., виданий громадською організацією «СОЦІУМ-XXI» за підтримки Фонду Східна Європа та ChildFund Deutschland); посібник «SimpleSe. Про соціальне підприємство – просто!» (Бочарнікова А., 2020 р., виданий в рамках проекту «Поширення та масштабування успішних моделей соціального підприємництва», реалізований ГО «Простір 500» за підтримки програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України»); «Навчальний посібник з соціального підприємництва» (Українська соціальна академія); довідник «50 ідей для створення соціальних підприємств» (SILab Ukraine) тощо.

Україна поки що знаходиться на етапі формування екосистеми соціального підприємства. Її розвитком, зокрема займається професійна платформа для соціальних підприємців – *SILab Ukraine*. Тут організують акселератори, проводять форуми, конференції та місцеві програми, допомагають придумати ідею соціального підприємства, підтримують запуск та розвиток нового бізнесу. Ще однією платформою, де формується спільнота соціальних підприємців є Українська соціальна академія. Місія платформи соціальних

інновацій – розробляти, просувати та підтримувати втілювати соціальні інновації щодо розв’язання соціальних проблем у бізнес-стартапи, будувати активні мережі для підтримки та розвитку екосистеми соціального бізнесу.

Таким чином, розбудова ефективної екосистеми соціального підприємництва є важливим завданням, яке вимагає налагодження співпраці між ключовими гравцями екосистеми (соціальний бізнес, уряд, освітні установи, громадські та неурядові організації, медіа, громадськість). Це є передумовою створення такого середовища господарювання, де соціальні підприємства будуть сталим та прибутковим бізнесом.

Висновки. Отже, соціальне підприємництво – це бізнес, спрямований на досягнення цілей орієнтованого на людину та громаду розвитку. Попри війну, нестабільність соціально-економічного середовища у вітчизняному соціальному підприємстві та його екосистемі простежуються позитивні тренди – збільшується кількість соціальних новаторів, розвивається формальна та неформальна освіта для представників соціального бізнесу, з’являються нові платформи для обміну досвідом та ініціативи щодо популяризації культури соціального підприємництва, надання менторської підтримки, фінансової допомоги тощо. Системний, комплексний підхід до розвитку екосистеми соціального підприємництва сприятиме не лише масштабуванню діяльності соціальних підприємств і, як наслідок, розвитку громад, а й побудові більш стійкої, інклюзивної економіки та соціально відповідального громадянського суспільства, здатних до зростання в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ваврив Д. Що таке соціальне підприємництво. *Vo media*. 05.09.2022. URL: <https://bomedia.com.ua/socpidp> (дата звернення: 09.06.2024).
2. Давидкова К.М. Аналіз екосистем соціального підприємництва у міжнародному контексті. *Вчені записки : зб. наук. пр.* Київ : КНЕУ, 2023. Вип. 33. С. 36–50. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/42676> (дата звернення: 03.06.2024).
3. Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості. ПАКТ. Київ (Україна) – Вашингтон (США), 2018. 38 с. URL: https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf (дата звернення: 10.06.2024).
4. Ільченко В.М. Соціальне підприємництво як індикатор свідомості суспільства. *Економічний простір*. 2022. № 178. С. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/178-7> (дата звернення: 03.06.2024).
5. Кейс-стаді «Соціальне підприємництво та інклюзія». Досвід українських міст. Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». Федерація канадських муніципалітетів 2020. 52 с. URL: <http://pledgd.org.ua/ua/2020/>

keys-stadi-socialne-pidpriemnictv/ (дата звернення: 10.06.2024).

6. Кифяк В.І., Малиш Л.Б. Соціальне підприємництво: проблеми та перспективи. *Бізнес інформ*. 2020. № 5. С. 275–280. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-275-280> (дата звернення: 03.06.2024).

7. Сабецька Т.І. Економічний зміст та історія розвитку соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44> (дата звернення: 03.06.2024).

8. Складові соціального підприємництва. *Дія. Бізнес*. 2024. URL: <https://business.diaa.gov.ua/components-of-social-entrepreneurship> (дата звернення: 09.06.2024).

9. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / А.А. Свинчук та ін. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ»», 2017. 188 с.

REFERENCES:

1. Vavriv D. (2022) Shcho take sotsialne pidpriemnytstvo [What is social entrepreneurship]. *Vo media – Because the media*. Available at: <https://bomedia.com.ua/socpidp> (accessed June 09, 2024)
2. Davydkova K.M. (2023) Analiz ekosystem sotsialnoho pidpriemnytstva u mizhnarodnomu konteksti [Analysis of ecosystems of social entrepreneurship in the international context]. *Vcheni zapysky : zbirnyk naukovykh prats – Scholarly notes: a collection of scientific works*. Kyiv: KNEU, vol. 33, pp. 36–50. Available at: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/42676> (accessed June 03, 2024)
3. PACT (2018) *Ekosystema sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini: vyklyky ta mozhlyvosti* [Ecosystem of social entrepreneurship in Ukraine: challenges and opportunities]. Kyiv (Ukraine) – Washington (USA). Available at: https://pactukraine.org.ua/sites/default/files/2018-06/APEA_REPORT_ukr.pdf (accessed June 10, 2024) (in Ukrainian)
4. Ilchenko V.M. (2022) Sotsialne pidpriemnytstvo yak indykator svidomosti suspilstva [Social entrepreneurship as an indicator of society's consciousness]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, vol. 178, pp. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/178-7> (accessed June 03, 2024)
5. Federation of Canadian Municipalities (2020) *Keis-stadi «Sotsialne pidpriemnytstvo ta inkluziia». Dosvid ukrainskykh mist. Proekt mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy «Partnerstvo dlia rozvytku mist»* [Case study «Social entrepreneurship and inclusion». Experience of Ukrainian cities. International technical assistance project «Partnership for the Development of Cities»]. Available at: <http://pledgd.org.ua/ua/2020/keys-stadi-socialne-pidpriemnictv/> (accessed June 10, 2024) (in Ukrainian)
6. Kyfiak V.I., Malyshev L.B. (2020) Sotsialne pidpriemnytstvo: problemy ta perspektyvy [Social entrepreneurship: problems and prospects.]. *Biznes inform – Business information*, vol. 5, pp. 275–280. Available at: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-275-280> (accessed June 03, 2024)

7. Sabetska T.I. (2023) Ekonomichniy zmist ta istoriia rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva [The economic content and history of the development of social entrepreneurship]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44> (accessed June 03, 2024)

8. Skladovi sotsialnoho pidpriemnytstva [Components of social entrepreneurship]. *Diia. Biznes – Action.*

Business. Available at: <https://business.diia.gov.ua/components-of-social-entrepreneurship> (accessed June 09, 2024)

9. Svynchuk A.A. and others (2017) *Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin. Posibnyk* [Social entrepreneurship: from idea to social change. Manual]. Kyiv: TOV «Pidprijemstvo V N A». (in Ukrainian)